
Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.9

DOI 10.33244/2617-4154.2(11).2023.132-140

О. В. Кузьменко,*канд. юрид. наук, доцент**e-mail: el.v.linnik@gmail.com***ORCID ID 0000-0002-6117-523X;****П. Р. Левчук,***здобувач вищої освіти третього**(освітньо-наукового) рівня,**Державний податковий університет**e-mail: levchuk777petro@gmail.com***ORCID ID 0000-0001-6571-5507**

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРІОДУ ОКУПАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Стаття присвячена окресленню особливостей доказування у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору під час окупації Київської області. Встановлено, що чим тривалішою є окупація, тим більше людей йде на співпрацю з окупаційними силами, адже людям, які залишилися на окупованих територіях, потрібно продовжувати жити, працювати, навчатися, тобто співіснувати з ворогом на одній території. Однак зазначено, що варто розрізняти дії особи, направлені на виживання в умовах окупації населеного пункту, та умисні дії, які становлять об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111² КК України.

Зроблено висновок, що отримання окремого процесуального доказу – це не одномоментний акт, не пасивна діяльність, а активна цілеспрямована пізнавально-практична й розумова діяльність суб'єктів доказування, яка складається з окремих взаємозалежних і взаємовпливових елементів: а) пошуку, виявлення (встановлення), а за необхідності вилучення фактичних даних та їх джерел; б) перевірки, оцінки фактичних даних і їх джерел, процесуального оформлення (закріплення) й власне надання фактичним даним та їх джерелам уповноваженими суб'єктами кримінального процесу значення певного доказу у кримінальному провадженні.

Крім того, автором зазначено, що доказування саме у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору є досить складним процесом та має свої

особливості. По-перше, це пов'язано з тим, що закон про кримінальну відповідальність, що встановлює кримінальну протиправність діяння, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України), а тому не будуть нести відповідальність за діяння, передбачені ст. 111² КК України, особи, які вчинили їх до 23 квітня 2022 р. По-друге, в органів досудового розслідування виникають складнощі, пов'язані з постійними бойовими діями поруч з деокупованими територіями, на яких виявлено ознаки зазначених кримінальних правопорушень. І по-третє, існує досить великий відсоток зрадників, які переходять від органів слідства та суду, шляхом втечі на тимчасово окуповану територію України або територію держави-агресора.

Акцентовано увагу на тому, що під час окупації Київської області в лютому-березні 2022 року діяння, передбачені ст. 111² КК України, не були кримінально карані, однак, на жаль, і нині у багатьох деокупованих населених пунктах, таких як Бородянка, Ірпінь, Буча, Гостомель, мешкають особи, які допомагають Російській Федерації.

Ключові слова: докази, доказування, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, пособництво, держава-агресор.

Мета статті полягає у встановленні особливостей доказування у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору.

Постановка проблеми. Військова агресія Російської Федерації проти України триває, на жаль, уже не перший рік і супроводжується різноманітними кримінальними правопорушеннями, особливо направленими проти основ національної безпеки. Однак після повномасштабного вторгнення 24.02.2022 на територію нашої держави виникла потреба у внесенні змін до національного законодавства, зокрема в квітні 2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» [1], який, зокрема, доповнив Кримінальний кодекс (далі – КК) України статтею 111² «Пособництво державі-агресору» [2]. Ці зміни зі свого боку призвели до необхідності наукового дослідження проблем і питань, які виникають під час досудового розслідування та судового розгляду нових кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання доказів і доказування знайшло відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Загальні й окремі положення цього напрямку діяльності правоохоронних органів у своїх працях висвітлювали В. В. Вапнярчук, В. І. Галаган, В. Т. Нор, М. А. Погорєцький, О. І. Сухачова, О. С. Старенький, С. М. Стахівський, О. Г. Шило та інші. Однак пособництво державі-агресору є новим видом кримінального правопорушення, а тому доказування під час його досудового розслідування потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Стаття 111² КК України передбачає, що кримінальним правопорушенням є умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-

агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [2].

З лютого 2022 року Державне бюро розслідувань відкрило понад 1 160 проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану. При цьому до суду направлено більше 119 проваджень і не припиняється перевірка осіб на причетність до кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зрадою [3].

На жаль, історія доводить, що в будь-якій державі, територія якої була окупованою, певною мірою розвивається колабораціонізм та подібні до нього соціально-політичні явища. На нашу думку, основною причиною появи зазначених явищ на території України є вчинена проти неї агресія Російської Федерації.

Є. О. Письменський зазначає, що феномен співпраці з ворогом громадян, які проживають на окупованій території, прийнято розглядати в широкому та вузькому контекстах. У широкому значенні сутність явища колабораціонізму становить комплекс взаємовідносин в усіх сферах життя між окупантом та окупованим населенням. Ці взаємовідносини можуть відбуватися на всіх можливих рівнях, починаючи від побутового, особисто-інтимного та закінчуючи ідеологічним, воєнним, передбачаючи настання всіх видів соціальної відповідальності [4, с. 77].

При цьому О. Шевченко робить висновок, що очевидним є те, що чим тривалішою є окупація, тим більше людей йде на співпрацю з окупаційними силами, адже людям, які залишилися на окупованих територіях, потрібно продовжувати жити, працювати, навчатися, тобто співіснувати з ворогом на одній території [5].

Однак, на нашу думку, варто розрізняти дії особи, направлені на виживання в умовах окупації населеного пункту, та умисні дії, які становлять об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111² КК України.

Відповідно до ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

Кузьменко О. В., Левчук П. Р. Особливості доказування у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору (на прикладі періоду окупації Київської області)

б) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [6].

Основним змістом кримінальної процесуальної діяльності, на думку О. І. Сухачової, є діяльність з вироблення процесуальних рішень. Доказування ж є лише органічним структурним «забезпечувальним» елементом цієї діяльності; поза її рамки доказування взагалі не може існувати як самостійний феномен. Метою діяльності доказування (точніше матеріальним наповненням функціонального місця «мета діяльності доказування у кримінальному процесі») є версія, тобто здогадний (гіпотетичний) мисленевий образ (проект) її бажаного «продукту» – певної шуканої юридичної конструкції.

В основу способу діяльності доказування у кримінальному процесі (в його організаційному аспекті) має бути покладено принцип судового виготовлення шуканих правних конструкцій як підґрунтя для видання судом визначених законом юридичних рішень у кримінальному провадженні [7, с. 145].

При цьому під засобами діяльності доказування розуміється відкрита система функціонально спрямованих знань, пізнавальних процедур і технік, що використовуються в перебігу формування процесуального знання, виготовлення юридичних конструкцій і їх обстоювання в суді. Ці засоби повинні відповідати критеріям гуманізму, наукової апробації й верховенства права.

Перетворювальний процес діяльності доказування у кримінальному процесі поділяється на дві стадії: 1) виготовлення юридичних конструкцій у підготовчому доказовому провадженні, що складаються з двох фаз: а) проектування шуканої юридичної конструкції і б) перевіряння проєкту юридичної конструкції на реалізованість; 2) дослідження юридичних конструкцій підготовчого доказового провадження у головному доказовому провадженні, що теж складаються з двох фаз: а) обстоювання (презентація) сторонами своїх правових позицій і б) формування юридичних конструкцій у головному доказовому провадженні [7, с. 145, 146].

Крім того, на нашу думку, варто погодитися з думкою, що отримання окремого процесуального доказу – це не одномоментний акт, не пасивна діяльність, а активна цілеспрямована пізнавально-практична й розумова діяльність суб'єктів доказування, яка складається з окремих взаємозалежних та взаємовпливових елементів: а) пошуку, виявлення (встановлення), а за необхідності вилучення фактичних даних та їх джерел; б) перевірки, оцінки фактичних даних і їх джерел, їх процесуального оформлення (закріплення) й, власне, надання фактичним даним та їх джерелам уповноваженими

суб'єктами кримінального процесу значення певного доказу у кримінальному провадженні [7, с. 146].

Варто також зазначити, що доказування саме у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору є досить складним процесом та має свої особливості. По-перше, це пов'язано з тим, що закон про кримінальну відповідальність, що встановлює кримінальну протиправність діяння, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України), а тому не будуть нести відповідальність за діяння, передбачені ст. 111² КК України, особи, які вчинили їх до 23 квітня 2022 р. По-друге, в органів досудового розслідування виникають складнощі, пов'язані з постійними бойовими діями поруч з деокупованими територіями, на яких виявлено ознаки зазначених кримінальних правопорушень. І по-третє, існує досить великий відсоток зрадників, які переховуються від органів слідства та суду, шляхом втечі на тимчасово окуповану територію України або територію держави-агресора.

Розуміємо, що під час окупації Київської області в лютому-березні 2022 року діяння, передбачені ст. 111² КК України, не були кримінально карані, однак, на жаль, і нині у багатьох деокупованих населених пунктах, таких як Бородянка, Ірпінь, Буча, Гостомель, мешкають особи, які допомагають Російській Федерації.

Так, наприклад, у жовтні 2022 року Служба безпеки України затримала ворожого поплічника, який допомагав російським загарбникам під час тимчасової окупації Київщини. Цей зрадник брав участь у каральних рейдах рашистів у Бучі та допомагав ворогу виявляти і фізично знищувати учасників руху спротиву. Він з власної ініціативи запропонував свою допомогу загарбникам, після чого вони видали йому вогнепальну зброю, військову форму російського зразка та «інструкції» щодо подальших дій проти українських захисників [8].

На нашу думку, в цій категорії кримінальних проваджень першочергово необхідно встановити обставини, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, а саме час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення.

За загальним правилом, часом вчинення злочину є саме час вчинення особою діяння, незалежно від того, чи настали злочинні наслідки. Наявність цих факторів має значення для визначення злочину закінченим, але не стосується вирішення питання про його вчинення [9, с. 64].

Найбільш розповсюдженим, на нашу думку, часом вчинення дій, передбачених ст. 111² КК України, буде період окупації державою-агресором території, на якій вчиняється кримінальне правопорушення.

Погоджуємося з В. І. Галаганом та І. Ю. Саліховою, що основним аспектом кримінальної процесуальної діяльності є пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення, що відбувається за загальними правилами пізнавальної діяльності. Особливістю пізнання, здійснюваного органами досудового розслідування, прокурором і судом, є те, що воно є засвідчувальним: установлені під час досудового розслідування та судового розгляду факти й обставини мають бути підтверджені відомостями й фактами, одержаними у визначеному законом порядку.

Встановлення місця вчинення кримінального правопорушення передбачає обсяг фактичних даних, що можуть бути виявлені, зафіксовані й вилучені під час його огляду. Місце події та його матеріальна обстановка є одним із основних і найбагатших джерел інформації, відображенням наслідків певного кримінального правопорушення. Здебільшого розкриття злочинів цілком залежить від повноти використання цього джерела, проте, на жаль, воно не завжди чітко й однаково відображає подію кримінального правопорушення [9, с. 76].

Тобто органам досудового розслідування варто обов'язково не лише встановити факт реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, а й довести прямий умисел особи у зазначених діях.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що отримання процесуальних доказів – це виключно процесуальна діяльність уповноважених суб'єктів доказування, яка здійснюється на підставі процесуальних норм, а також за законами логіки.

Крім того, необхідно встановити ознаки кожної із чотирьох передбачених ст. 111² КК України форм кримінального правопорушення, а саме:

а) прямий умисел, який буде характеризуватися цілеспрямованістю дій та наявністю мети. Адже особа має розуміти, що вона, наприклад, передає матеріальні ресурси окупаційній адміністрації держави-агресора з метою допомогти їй;

б) спрямованість дій суб'єкта на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Тобто особа виступає пособником агресивних і протиправних загарбницьких дій ворога;

в) мета – завдання шкоди Україні. Оскільки особа, вчиняючи дії, зазначені у ст. 111² КК України, розуміє, що тим самим вона наносить шкоду основам національної безпеки нашої держави;

г) вчинення кримінального правопорушення особою, яка є громадянином будь-якої держави (крім держави-агресора), чи особою без громадянства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (дата звернення: 28.01.2023).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3500> (дата звернення: 28.01.2023).

3. Топ 5 напрямів ДБР у 2022 році / Державне бюро розслідувань. URL : <https://dbr.gov.ua/news/top-5-realizacij-dbr-u-2022-goci> (дата звернення: 28.01.2023).

Кузьменко О. В., Левчук П. Р. Особливості доказування у кримінальних провадженнях про пособництво державі-агресору (на прикладі періоду окупації Київської області)

4. Письменський С. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти) : науковий нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.

5. Шевченко О. Співпраця з ворогом під час окупації: які обставини виключають кримінальну протиправність? URL : <https://helsinki.org.ua/articles/spivpratsia-z-vorohom-pid-chas-okupatsii-iaki-obstavyny-vykliuchaiut-kryminalnu-protypравnist/> (дата звернення: 28.01.2023).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1081> (дата звернення: 28.01.2023).

7. Сухачова О. І. Сучасні концепції доказування та їх вплив на реалізацію прокурором функції обвинувачення під час доказування кримінальних правопорушень на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 143–148.

8. СБУ затримала мешканця Бучі, який допомагав рашистам під час окупації, а потім хотів «замаскувати» свої злочини, вступивши в український добробат / вебсайт Служби безпеки України. URL : <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-meshkantsia-buchi-ya-kyi-dopomahav-rashystam-pid-chas-okupatsii-a-potim-khotiv-zamaskuvaty-svoi-zlochyny-vstupyvshy-v-ukrainskyi-dobrobat-video> (дата звернення: 28.01.2023).

9. Галаган В. І., Саліхова І. Ю. Встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає показуванню у кримінальному провадженні : монографія. Київ, 2017. 198 с.

REFERENCES

1. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist ta osoblyvostei zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv za vchynennia zlochyniv proty osnov natsionalnoi ta hromadskoi bezpeky : Zakon Ukrainy vid 14.04.2022 № 2198-ІKh // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (data zvernennia: 28.01.2023).

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3500> (data zvernennia: 28.01.2023).

3. Top 5 napriamkiv DBR u 2022 rotsi / Derzhavne biuro rozsliduvan. URL : <https://dbr.gov.ua/news/top-5-realizacij-dbr-u-2022-roci> (data zvernennia: 28.01.2023).

4. Pysmenskyi Ye. O. Kolaboratsionizm yak suspilno-politychne yavyshe v suchasniі Ukraini (kryminalno-pravovi aspekty) : naukovyi narys. Sievierodonetsk, 2020. 121s.

5. Shevchenko O. Spivpratsia z vorohom pid chas okupatsii: yaki obstavyny vykliuchaiut kryminalnu protypравnist? URL : <https://helsinki.org.ua/articles/spivpratsia-z-vorohom-pid-chas-okupatsii-iaki-obstavyny-vykliuchaiut-kryminalnu-protypравnist/> (data zvernennia: 28.01.2023).

6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1081> (data zvernennia: 28.01.2023).

7. Sukhachova O. I. Suchasni kontseptsii dokazuvannia ta yikh vplyv na realizatsiiu prokurorom funktsii obvynuvachennia pid chas dokazuvannia kryminalnykh pravoporushen na dosudovomu rozsliduvanni. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia*. 2020. № 44. S. 143–148.

8. SBU zatrymala meshkantsia Buchi, yakyi dopomahav rashystam pid chas okupatsii, a potim khotiv «zamaskuvaty» svoi zlochyny, vstupyvshy v ukrainskyi dobrobat / Sait Sluzhby bezpeky Ukrainy. URL : <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-meshkantsia-buchi-yakyi-dopomahav-rashystam-pid-chas-okupatsii-a-potim-khotiv-zamaskuvaty-svoi-zlochyny-vstupyvshy-v-ukrainskyi-dobrobat-video> (data zvernennia: 28.01.2023).

9. Halahan V. I., Salikhova I. Yu. Vstanovlennia podii kryminalnoho pravoporushennia yak obstavyny, yaka pidliahaie pokazuvanniu u kryminalnomu provadzhenni : monohrafiia. Kyiv, 2017. 198 s.

O. Kuzmenko, P. Levchuk. Features of proof in criminal proceedings on assistance to the aggressor state (on the example of the period of occupation of the Kyiv region)

The article is devoted to outlining the features of evidence in criminal proceedings about aiding the aggressor state during the occupation of Kyiv region. It has been established that the longer the occupation, the more people go to cooperate with the occupying forces, because the people who remained in the occupied territories need to continue to live, work, study, that is, to coexist with the enemy in the same territory. However, it is stated that a distinction should be made between the actions of a person aimed at survival in the conditions of the occupation of the settlement, and intentional actions that constitute the objective side of the criminal offense provided for in Article 1112 of the Criminal Code of Ukraine.

It was concluded that obtaining separate procedural evidence is not a one-time act, not a passive activity, but an active purposeful cognitive-practical and mental activity of the subjects of evidence, which consists of separate interdependent and mutually influencing elements: a) search, detection (establishment), and, if necessary, extraction of factual data and their sources; b) verification, assessment of factual data and their sources, their procedural registration (consolidation) and actual giving of factual data and their sources by authorized subjects of the criminal process the value of certain evidence in criminal proceedings.

In addition, the author states that proving in criminal proceedings about aiding the aggressor state is a rather complex process and has its own peculiarities. Firstly, this is due to the fact that the law on criminal liability, which establishes the criminal illegality of an act, does not have a retroactive effect in time (part 2 of article 5 of the Criminal Code of Ukraine), and therefore they will not be held responsible for the acts provided for Art. 1112 of the Criminal Code of Ukraine, persons who committed them before April 23, 2022. Secondly, the pre-trial investigation bodies face difficulties related to constant hostilities near the de-occupied territories, where signs of the specified criminal offenses have been detected. And,

thirdly, there is a fairly large percentage of traitors who are hiding from investigative bodies and courts by fleeing to the temporarily occupied territory of Ukraine or the territory of the aggressor state.

Attention is focused on the fact that during the occupation of the Kyiv region in February-March 2022, the actions provided for in Art. 1112 of the Criminal Code of Ukraine, were not criminally punished, but, unfortunately, even now in many de-occupied settlements, such as Borodyanka, Irpin, Bucha, Gostomel, there are persons who help the Russian Federation.

Keywords: *evidence, proving, criminal offence, criminal proceedings, aiding and abetting, aggressor state.*

Стаття надійшла до редколегії 24 березня 2023 року